

Александър Радовски

КОМИТИ ОТ МАКЕДОНИЯ

Част 1



Портрет на челната корица:

„Тримата войводи от Чучулигово – Георги Хазнатарски, Тома Радовски и Лазар Кунгалов“, автор Борис Маскръчки, град Благоевград, 2021 г.

Портрет на задната корица:

„Комисар Александър Радовски“, автор Борис Маскръчки, град Благоевград, 2021 г.

Редактор: *Светозар Кунгалов*

Консултант: *Николай Борисов*

© Александър Дамянов Радовски – автор и съставител, 2021

© Борис Маскръчки – художник, 2021

© издателство „Фабер“, 2021

ISBN 978-619-00-1431-7

Александър Радовски

КОМИТИ ОТ МАКЕДОНИЯ

Сборник

Част 1

Издателство „Фабер“

2022 г.

ПРЕДГОВОР

ЗА

„КОМИТИ ОТ МАКЕДОНИЯ. Сборник. Част 1“

Нашата истина на българите от Македония остава неразбрана от европейската и световна общественост. Мъката и сълзите на нашите предци, изгонени от родния си край са чужди за международните експерти и историци, както и за много българи – майцепродавци. Потомците на бежанци отправят взор за спасение към родолюбивите организации и партии, но в новия световен ред на мода са глобалистите. Ние сме принудени да забравим за нашите баби и дядовци, ако искаме да бъдем актуални в модерното време. Нашите родови спомени и белези нямат никаква стойност за новите господари на света, то и самите ние нямаме никаква стойност за тях. Както има водни, енергийни, финансови и хранителни ресурси, така и ние за тях сме просто човешки ресурси. В част 1 на настоящия сборник са включени вече отпечатаните книги: „Оцеляло родолюбие. Спомен за Тома Радовски“, „Войводата Лазар Кунгалов. Спомени“, „Георги Хазнатарски“, „Войводите от Чучулигово“, „Мице Чегански“ и „Македонският въпрос и Държавна сигурност. Песни за Македония“. Всички забележки, допълнения и уточнения от страна на потомците на дейците са отразени в новия сборник.

Александър Радовски

Глава 1

ПРЕДГОВОР ЗА ТОМА РАДОВСКИ

Книгата „Оцеляло Родолубие. Спомен за Тома Радовски“ има любопитни данни за дейността и финансите на македонската революционна организация. Академичните изследвания на тайните организации и общества са немислими без включването на родовата памет и семейните архиви. Свършената работа по събирането на информация за дейността на Тома Радовски и неговите другари от Серския революционен окръг е важна за историческата наука. Тя хвърля светлина върху един много важен и превратен период от българската история. Тома Радовски е деец и войвода с внушителен принос и ярка саможертва за революционните борби в Македония. Тежко ранен през 1923 г. в неравна битка с чуждия окупатор до село Бурсук, Серско. Живял в емиграция и избягнал три смъртни присъди. Той е роден през 1862 г. в с. Радово, Серско и умира от естествена смърт на 09.02.1957 г. в с. Чучулигово, Петричко. Един труден и дълъг живот отдаден на революционната организация и националния идеал. Тома Радовски е участвал и в борбите за църковна самостоятелност в Македония. Направеното проучване от автора повдига завесата на убийството на Тодор Паница във Виена. Събитие с голям политически отзвук на Балканите и в Европа. Книгата е отправна точка за потомците на членовете на Серския революционен окръг в тяхното търсене на познанието за конспиративната дейност на техните предци. Похвално е оцелялото родолубие на потомците на войводата, както и самото написване на книгата. Издаването на книгата се посвещава в памет на Дамян Димитров Радовски – истинският вдъхновител на проекта „Оцеляло родолубие. Спомен за Тома Радовски“.

Николай Борисов

Глава 2

УВОД ЗА ТОМА РАДОВСКИ

Струма се измъква бавно от прегръдката на клисурата и се спуска към Серското поле – равно и плодородно. Тук се срещат Рупелската планина и Беласица, като се образува Рупелският проход – вратата към Беломорието.

Село Радово е сгушено в полите на планината, състояща се от синитен камък и богата на желязна руда магнетит. От рудата се е добивало желязо, което се е продавало по цяла Македония.

Радовалии основно се препитават с козевъдство и овцевъдство. Сиренето се продава добре из целия Серски санджак. Обработваемата земя в полите на планината е малко, плодородните ниви са в близост до реката. Броят на плодните дръвчета и китните градини е голям.

Селото е много близо до град Демир Хисар и е част от Демирхисарската кааза в Серския санджак на Османската империя. Радово е от 60 къщи, изцяло български. В селото няма нито една турска, гръцка, влашка или циганска фамилия. Легендата за възникването на Радово е следната :

В далечните времена на първоначалния период на османската власт, буен младеж на име Радо е живял в Демир Хисар. След поредната младежка свата Радо избягал в Солун и станал пират. Кръстосвал с кораб в Бяло и Средиземно море. След време той и неколцина негови другари решили да оставят опасния занаят. Радо ги довел в Демир Хисар и се оженили за най-личните български моми в града. Построили си къщите в близост до града и така основали селото Радово. Традицията на пиратите да си вързват кърпи на главите е пренесена от нашите деди в новото Чучулигово. Аз си спомням като дете дядо Марко и другите възрастни мъже от селото, как си вързват бяла кърпа на главата и цял ден си ходят с нея. Радовалии са го правили векове наред, наследство от Радо и нашите предци.

Тома Димитров Радовски, наречен Томето, Томата Радовалията или Радовалиев е български революционер, деец и районен войвода

на Вътрешната македоно – одринска революционна организация и Вътрешната македонска революционна организация в Серския революционен окръг (взел името на изгубеното си родно място – Радово за революционен псевдоним, а по-късно и за фамилно име). Българин отдал целия си живот на идеите на ВМОРО, ВМРО и националната кауза. Тома Радовски е водил Гоце Делчев по селата през деня с натоварена кола с вар, двамата с Гоце Делчев са били преоблечени като църковни бояджии. Така Гоце Делчев е организирал всички села от Серска околия. Тома Радовски е прегърнал идеите на Гоце Делчев и Яне Сандански, превърнал комитската дейност в начин на живот. Съратник на Никола, Димитър, Благой и Тодор Хаджиеви, Лазар Кунгалов, Георги Хазнатарски, Мице Чегански, Митьо Дедоилиев, Иван Харизанов и Евтим Евтимов – Тимльо. За него Отечеството и семейството са двете важни причини и основание за ежедневна борба с враговете и негодите. Неговите синове Иван, Христо и Марко Радовски също са членове и четници на ВМРО. Участват под негово ръководство в битката при село Бурсук, Серско с редовна гръцка войска. Марко Радовски влиза в бой много млад като четник на организацията. Иван, Христо и Марко Радовски взимат участие в много акции, сражения и бойни задачи на ВМРО под ръководството на войводите Тома Радовски и Георги Хазнатарски. Иван Радовски е осъден от Царския съд през 1937 год. на доживотен затвор за своята дейност като терорист на ВМРО – Иван Михайлов. Христо Радовски е използвал псевдонима „Танко“ в тайната македонска организация.

ВМОРО и ВМРО са останали не докрай познати за българското общество, разкъсвани от зловещи и кървави междуособици. Знаме и надежда за прокудените от милите и родни огнища българи. Мечта на един народ за единна борба срещу турци, гърци и сърби. Борба за самоопределението на народите, братството и справедливия и траен мир в света. Идеалистично-романтична форма на македонското освободително движение. Необходимо е да се направи преоценка на дейността на Народната федеративна партия (българска секция) и реално да се оцени нейния изборен успех. Федеративната идея сега получава реализация чрез разширението на Европейския съюз на Балканите. Яне Сандански с квотата на Българските конституционни клубове успява да вкара депутати от български произход в турския парламент, което днес е невъзможно и никой не се наема да го прави. Днес водачите на определени патриотични партии не могат да прескочат четири процентната граница в националните демократични избори. Въпреки, че

те не са заплашени от външни и вътрешни врагове. Те не бягат в чужбина за да си спасяват живота, а ходят на шопинг турове с поредната любовница – притежаваща идеални пропорции. В своята политическа дейност отричат и омаловажават делото на нашите предци – членовете на Серския революционен окръг на ВМОРО, истинските родолюбци от Македония. Идеите на Яне Сандански за автономията на Македония идват с цел да се ретушира противопоставянето на Гърция, Сърбия и Австро-Унгария срещу организацията. Самият Яне е казвал пред сърчани: „Един път създадена държавата Македония, тя ще се съедини в удобен момент с майка България“. Историческият момент е настъпил, има ги двете необходими условия за новия „Великден“ за българите. Трябва българските политически лидери да повдигнат темата за втората българска държава на Балканите, забравен е девиза „Един народ – една държава!“ Вардарска Македония е свободна, няма я сръбската и гръцката асимилационна политика, но и нашата твърда позиция я няма. Нашите политици предпочитат да организират междупартийни борби и партизанщина, отколкото да работят за осъществяване на националната кауза. Нашият съюзник в двете войни Германия обедини източните и западните си провинции, въпреки високата цена на падането на Берлинската стена. В България няма национално отговорна политика по Македонския въпрос и никой освен ВМРО не предлага партийни платформи и програми. Може би в общото семейство на Европейския съюз ще се сбъднат мечтите на загиналите герои и водачи на ВМОРО и ВМРО.

Ние всички трябва да сме щастливи, че има свободна Македония и да не се обръща внимание на водената противобългарска кампания. Трябва последователно да се работи за връщането на българското самосъзнание, всячески да се помага на българщината да изправи снага.

Глава 3

СЕМЕЙСТВОТО

Тома Радовски е женен за Анна Радовска от която има пет деца :

- Велика Томова Радовска (по мъж Бахтарлиева) – родена през 1901 г.
- Христо Томов Радовски – роден през 1903 г.
- Иван Томов Радовски – роден през 1905 г.
- Марко Томов Радовски – роден през 1908 г.
- Димитър Томов Радовски (моя дядо) – роден през 1913 г.

Има брат – Петър Радовски, който също бяга в с. Чучулигово, България и сестра Стойна – омъжена и останала в с. Радово, Гърция.

Основното му занятие е производство и търговия на воденични камъни, като дейността се разпростира на територията на цяла Македония. Като се има предвид, че тя е в рамките на тогавашната Османска империя. Камъкът е добиван от района на Демир Хисар. Той и сина му Димитър са стопанисвали лодка по долното течение на река Струма. С нея са превозвали хора и товари, както и са изпълнявали задачи с нея възложени от организацията.

Тома Радовски е роден през 1862 г. в Радово, Серско и умира от естествена смърт на 09.02.1957 г. в с. Чучулигово, община Петрич, България. Погребан е в селското гробище в гроба на съпругата му Анна. Последното му желание е да бъде погребан с ризата, дарена от Божана Радовска (произлиза от семейството на Георги Хазнатарски) при нейния годеж с неговия внук Страхил Марков Радовски. Повечето роднини на Тома Радовски остават в Гърция след Междусъюзническата война. След време повечето от тях емигрират в Австралия, Канада и САЩ. След Втората световна война се изселват и в Федерална Република Германия. Един от нашите роднини – Коце от Сяр остава в Гърция и неговите наследници са собствениците на фабриката за мебели „Дромеас“ в град Сяр.

Внукът Тома Бахтарлиев е виден стопански и партиен ръководител в гр.Петрич, освен че носи името е наследил и организаторски-

те качества на Тома Радовски. Син е на дъщерята Велика, а баща му Георги Бахтарлиев е дете на сестрата на Георги Стоянов Копринков (Хазнатарски).

Георги Хазнатарски и съпругата му Вангелия също се установяват в село Чучулигово, Петричко. Двамата поддържат много близки приятелски отношения в последните години на своя земен път. Лиляна от с. Чучулигово – близка негова роднина описва спомените за Гогата Хазнатарски като войвода на ВМРО. За жалост, тя умира без да публикува спомените и в момента тяхното местоположение е неизвестно. Тома Радовски и Лазар Кунгалов са първи братовчеди от Радово, техните майки са родни сестри.

Глава 4

ДЕМИР ХИСАР

Демир Хисар се намира в Серското поле на 25 километра северно от Сяр. Построен е в западното подножие на хълма Хисар. В града има бани с изворни минерални лековити води. През града тече река Белица и го дели на два квартала, свързани с красиви мостове. Един от тях е Кръстов мост, защото от него на Богоявление поповете хвърлят кръста в реката, както повелява традицията. Сред българите е най-популярна е църквата „Свети Георги“ в квартала „Вароша“ а в църквата „Свето Благовещение“ първоначално е погребан Димчо Дебелянов.

Забележителност на града е средновековната крепост за която старите хора казват, че тук се бранил български цар. Българското население е преобладаващо след турското в града. При изтеглянето си турците са убили и изгорили 199 българи.

Тома Радовски участва в освобождаването на града под ръководството на Яне Сандански и Александър Буйнов. На 04 ноември 1912 г. в града влиза и генерал Георги Тодоров с 4-та дружина на 50-ти полк на Седма пехотна Рилска дивизия. Общо 338 българи от Демирхисарско постъпват в Македоно-одринското опълчение към Българската армия. В 1915 г. същото прераства в 11-та пехотна дивизия.

Тома Радовски участва в четите на ВМОРО в битката за Рупелския проход. Трябва да се помни, че четите от членове на Серския революционен окръг атакуват турския корпус в тил и довеждат до неговото разбиване.

На 25.06.1913 г. по време на Междусъюзническата война гръцкия владика Константин дава заповед гърците да нападнат Демир Хисар, както и пристигналия от Сяр санитарен влак. Нападнати са изтеглящите конвои с обозите и бежанските колонии на българите от Серско, тръгнали на север към България. Убити са 250 българи.

В отговор българските войници и четници, включително и Тома Радовски контраатакуват и убиват владиката Константин и гръцкия

чорбаджия Томас Папахаризану. Загиват още 71 гърци участвали в убийства на българи.

На 27.06.1913 г. гръцката армия окупира Демир Хисар и по-голямата част от българското население бяга на север.

Съгласно Букурещкият мирен договор Гърция анексира Сяр и Демир Хисар. Тома Радовски подпомага освобождаването на Демир Хисар през Първата световна война на 17.08.1916 г. от Седма пехотна дивизия. Дава информация за гърци участващи в шпионски организации и свидетелства в съдебни процеси срещу шпионите. Съгласно Ньойският мирен договор Гърция отново си връща Сяр и Демир Хисар.

Тома Радовски завръща през 1941 г. при поредното освобождаване на Егейска Македония от българските войски, но се установява в Сяр. С него са синовете му Димитър – който работи като бирник в българската администрация в общината и Христо (Танко) Радовски – собственик на винарска изба и кръчма в града. Тома Радовски участва като помощник – кмет на село Чифлиджик (Стримонохори), Серско в българското управление на Беломорието. В Сяр се установява и неговия съратник Лазар Кунгалов, който стопанисва кланица и месарски магазин. Този път е последен за Тома Радовски. През 1944 г. той и семейството отново бягат в България под непосредствената заплаха от смъртно наказание, обявено от Андон Чауш – ръководител на гръцките доброволни военни формирования.

Глава 5

ДЕЙНОСТ ВЪВ ВМОРО И ВМРО

Тома Радовски е църковен бояджия в ранна младежка възраст, след това участва активно в борбите за утвърждаването на българската църква в Серско. Османските власти го хвърлят в затвора по подозрение за извършено убийство на един турчин, там той твърдо поема по пътя на борците за българската национална кауза в Македония. Тома Радовски среща Гоце Делчев през 1900 г. и под негово давление става последователно ятак, куриер, четник и селски ръководител в Демирхисарска околия на ВМОРО. Тома Радовски е водил Гоце Делчев по селата през деня с натоварена кола с вар, двамата с Гоце Делчев са били преоблечени като църковни бояджии. Така Гоце Делчев е организиран всички села от Серска околия. Радовски участва в битки срещу гръцките андартски чети в Серско. По заповед на Яне Сандански организират с Лазар Кунгалов малка чета за набиране на оръжие и пари за организацията. Двамата имат ранг на войводи под негово ръководство. Тома Радовски е участник в Илинденско-Преображенско-Кръстовденското въстание, неговото и на останалите членове на Серския революционен окръг участие е безценно, защото задържат 15 000 аскер в Сяр с постоянните си акции. Тома Радовски е войвода на чета и дава преднина на мирното българско население да избягне по-големи погроми. Освен турците в погромите срещу българите участват гръцки и сръбски чети. В годините се сближава с братя Никола и Димитър Хаджиеви, Георги Хазнатарски, Лазар Кунгалов, Иван Коджабашев – Бензина, Петър Витанов, Стоян Инджето, Евтим Евтимов (Тимльо), Христо Ташев и на по-късен етап със синовете на Никола – Тодор и Благой Хаджиеви. Тома Радовски участва в създаването на структурата на организацията в Серския санджак на Османската империя. Участва в подпомагането за реализацията на акцията „Мис Стоун“. На по-късен етап поддържа санданистите и е близък на Яне Сандански. Печели неговото доверие, като става негов личен охранител. Участва в работата по учредяването на Народната федеративна партия. След Младотурската революция в

1908 г. активно спомага за установяването на конституционното управление в Серския революционен окръг. По време на Балканските войни и Първата световна война подпомага българското военно настъпление с информация и подривни действия във вражеския тил, участва във въоръжени акции и боеве с четите на македонската организация. На 09.04.1915 г. е бил охрана на Сандански в Роженския манастир. Яне освобождава своите охранители – Радовски и Лазар Кунгалов, и тръгва сам към Неврокоп. Широко разпространената версия, че Яне е нямал охрана и че живеел изолирано в Роженския манастир не е вярна. Организацията непрекъснато се е грижила за неговата прехрана и охрана. „Благодарните селяни – носещи храна на войводата“, които са описани в различните извори, в същност са редовни членове на организацията. Яне е контролирал изкупуването на тютюна в региона, за организацията са постъпвали сериозни постъпления от тази дейност. Има друга причина Сандански да тръгне сам за Неврокоп, но за нея няма доказателства има само устни разкази на потомци на членове на ВМОРО. Яне е бил много обичан приживе и е имал връзка с жена от Неврокоп, която е била пазена в тайна от двамата. Сандански не е искал да се знае дори от телохранителите за тази любов. Омаловажаването на степента на охрана и поддръжка към Яне е добре премерен ход на комунистическата тактика за разбиването на организацията и превземане на нейните структури и водещи кадри. Охраната на Сандански била организирана на териториален принцип по местоживееене на охранителите, като си го препредавали при обиколките му в Македония. До последно Яне бил активен и е ръководил пряко дейността на Серския революционен окръг. Парите на организацията били скрити от Яне Сандански и Тома Радовски в пясъчник над град Мелник. Хазнатарски също е знаел за скритата каса. След 1918 г. ВМОРО възстановява структурите в Егейска Македония и изпраща четата на Гогата Хазнатарски в която участва и Тома Радовски като подвойвода. Тя действа в трите околии на Серския революционен окръг – Серска, Драмска и Демирхисарска. Четата през пролетта на 1920 г. води кървави сражения в Костурско, Леринско и Воденско. След като се прибират в България организират дейността на митницата „Попови ливади“ в Пирин планина. Целта е да се набират средства за дейността на организацията. Всички търговци са плащали мита, като най-важни са били приходите от дървен материал и животни за Гърция, тютюн и вино. Освен Тома Радовски участват и Георги Хазнатарски, Никола Хаджиев – Даскала, Гоце Манолев, Динчо Балкански, Петър Говедаров, Димитър (Мице) Чегански, Илия и Кирил

Лерински. Съвместно с Никола Хаджиев – Даскала подкрепя санданисткото крило във възстановената организация. По-късно в революционната си дейност Никола Хаджиев взема дейно участие във формирането на структури на ВМРО (обединена). Тома Радовски е приближен до Алеко Василев – ръководител на Спомагателната организация на ВМРО. Заявление от Лазар Кунгалов до прокурора при Софийски областен съд хвърля светлина върху участието на Тома Радовски като групов началник в окръжна чета на ВМРО с войвода Алеко Василев – Алеко паша. Димитър Дедов Илиев и Стефан Пиперката също са групови началници, а Ангел Коларов и Георги Хазнатарски са помощник окръжни войводи на Алеко Василев. Тома Радовски е районен войвода в Серския революционен окръг на ВМРО. Той сформира районна чета на ВМРО и преминава с нея в Гърция. Води много сражения с гръцките окупатори, попада в засада на гръцката армия до село Бурсук, Серско, Тома Радовски е тежко ранен в двата крака. С големи усилия от неговите четници е пренесен през границата. Лекува се в Чучулигово, но остава куц с единия си крак. В четата участва като подвойвода и готвач Лазар Кунгалов, който става районен войвода. След убийството на Алеко Василев през 1924 г. в гр. Горна Джумая, Тома Радовски емигрира и се включва в приятелския кръг на Тодор Паница във Виена. Получава смъртна присъда от Ванче Михайлов – водача на дясното крило във ВМРО. Серският революционен окръг остава единствен бастион за националистите с леви идеи. Активната дейност на Тома Радовски и верността му към крилото на санданистите довежда до реалната опасност за неговия живот. Няма друг път за него освен пътя на емигрантството. След период на изгнание Тома Радовски се отчита пред организацията и живота му е спасен. Отменя се присъдата след като е направил отчет на служебните пари, които са били на съхранение при него лично пред Иван (Ванче) Михайлов. Отпада обвинението, че е злоупотребил с народни пари. На Тома Радовски е оставена е крупна сума от Михайлов за битовото устройване на семейството. На по-късен етап се откупува с по-голямата част от тези пари (110 златни наполеона) чрез партийен функционер на БКП от гр. Сандански, за да не получи смъртна присъда като враг на народа. Народният съд след декември на 1944 г. е безкомпромисен към членовете на ВМРО и най-често четените присъди са смъртните. Много членове на организацията са убити без съд и присъда, само защото са патриоти. Радовски е бил посещаван често в Чучулигово от Иван Михайлов, тези посещения продължавали до разтурянето на организацията. Дейците от Чучулигово

преминават на страната на Иван Михайлов. След бягството на Ванче и неговата съпруга Менча през 1934 г. в Турция, Тома Радовски активно се занимава с предоставяне на земеделски земи за обработване от наематели, бил е един от най-доверените лица на тогавашната власт. Серчаните са държали каналите за бягство и явките в Цариград. Успешното извеждане на Иван Михайлов от страната показва, че въпреки борбата между отделните крила основите на организацията са единни и стабилни. Дейците на организацията в Бургаския край помогнали на Иван Михайлов в бягството са бежанци от Егейска Македония. Българи от Ениджевардарско, Солунската низина и други крайща на Егейска Македония, по силата на изселническа спогодба между България и Гърция през 1924 г., идват в Бургаско да съградят новите си домове. Революционната борба на македонските българи и последвалите ги трагедии са вплетени в националното ни ДНК. Няма сила или пропаганда която да разруши тази непреходна връзка. Тома Радовски е поискан за свидетел от Лазар Кунгалов в голямото дело през 1934 г. срещу членове на ВМРО във връзка с „Неврокопските събития“. Той щял да докаже, че е имало заповед от Ц.К. на В.М.Р.О. за убийството на Стоян Стоянов Гущеров, че в изпълнение на тази заповед Ангел Коларов – помощник на Алеко Василев е отделил 30 души от своя отряд, който е отивал към Мелник, за да бъде извършена екзекуцията на наказания от В.М.Р.О. Стоян Стоянов, че в тоя отряд е попаднал Лазар Кунгалов без да знае назначението му, че самото убийство е извършено от покойния Ставро Емборски и Томата Календралията под ръководството на Стефан Пиперката – околийски войвода на ВМРО в Светиврачко. Тома Радовски и останалите серчани активно са подпомагали и участвали в българското управление в Серско, независимо от моментното състояние на революционната организация. През 1941 г. Радовски заминал за Беломорието, той събрал селяните и им казал: „ Вие използвахте 25 години моите ниви и къщи. За сметка на това всеки от вас ще трябва да ми даде по 80 000 лева.“ В Беломорието се чувствал като губернатор, каквото си искал това вършел. Тома Радовски участва в българското управление на Егейска Македония като помощник – кмет на село Чифлиджик (Стримонохори), Серско.

Глава 6

РОЖЕНСКИЯТ МАНАСТИР

След убийството на Сандански неговия братовчед Иван Харизанов записва спомените на Тома Радовски за последните му мигове в Роженския манастир. Те са архивирани в Централния държавен исторически архив в София.

Яне Сандански се върнал в Роженския манастир от село Враня, където го чакали неговите телохранители Тома Радовски и Лазар Кунгалов. След 2 седмици той получил 2 телеграми от Петрич и Неврокоп, в тях го молели да отиде във връзка с разрешаването на някакъв въпрос. Те били изпратени от неговите врагове и в двата маршрута го очаквали засади. Кунгалов приготвил свинско печено за из пътя. Когато тръгнали кобилата Мица започнала да цвили и заднешком се върнала през портите на манастира. Тя упорито отказвала да помръдне а била много послушна и предана на своя господар. Яне който вярвал в предзнаменования, казал на Тома и Лазар: „Ке стане нещо“ и отказал те да го придружат с мотива: „Един път разплаках две майки на убитите в Солун Мицо Врански и Танчо, втори път не искам да разплаквам други майки“. Сандански тръгва сам с думите: „Да става, каквото става“. С тази си благородна постъпка спасява живота на верните му Радовски и Кунгалов с ясното съзнание, че отива на сигурна смърт. Сестра му София също била там и го молела да не тръгва на опасното пътуване, той я успокоил с думите: „Че Мица се безпокоела за жребчетата си“.

Пристигнал сам в село Пирин рано следобед при Апостол Попстаматов – секретар и бирник на селото. Оставил Мица при Андрей Маламов и вечеряли в къщата на Стоименов, където бил и дядо Смилян Хаджията. Всички са членове на организацията и на другия ден изпратили Милчо Стоев да го придружи до Неврокоп. Когато стигнали до местността „Валога“ Яне заповядал на Милчо да се върне с думите: „Няма смисъл да загива с него и да дойде няма да успее да го спаси“. Яне спасява и трети живот, продължил сам пътуването си към безсмъртието. Убийците били много и въоръжени с пушки „Манлихер“ в мест-

ността „Блатата“ на прохода „Попови ливади“ (Папаз чаир). Със своето благородство и любов към Родината става легенда за българите от Македония. Иван Харизанов е четник на ВМОРО и член на Македонския научен институт, през 1928 година става активист на ПК „Звено“. Тома Радовски също става член на „Звено“ след 09.09.1944 г. и е един от учредителите на същата организация в Чучулигово.

Глава 7

БЯГСТВОТО

През 1924 г. в село Петрово е арестуван Никола Хаджиев – Даскала със смъртна присъда от михайловистите. Хазнатарски като окръжен войвода на ВМРО изпраща заповед за освобождаване на арестувания. С тази благородна постъпка си навлича гнева на Иван Михайлов.

След като разбират за смъртните си присъди, че са изпратени набързо сформираните наказателни отряди Тома Радовски, Гогата Хазнатарски, Иван Коджабашев – Бензина, Никола Хаджиев – Даскала и неговия брат Димитър Хаджиев потеглят в тъмно към планината Алиботуш. По стръмните и скатове вървят само на лунна светлина, без да ползват фенери.

Светлините могат да ги издадат на гръцките гранични постове, които няма да се колебаят да ги застрелят. За предаване на гръцките власти е било немислимо. Конните хайки на Иван Михайлов ги издирват по маршрути, успоредни на гръцката граница. Задачата е била на всяка да бъдат убити.

След преодоляването на Алиботуш групата се спуска към долината на Леховската река, придвижването е ставало само в тъмната част на денонощието. Били са подпомагани от местни българи, които не са напуснали родните си места, но останали лоялни към ВМРО. Хранени са от жена от Лехово – роднина на братя Хаджиеви.

Въпреки подкрепата престоя им в Гръцко е бил много опасен и те са се прехвърлили в Сърбия по билото на Алиботуш и Беласица. Мандаджиев от Чучулигово с лодката на Радовски прехвърля бегълците през река Струма. Установяват се в Горни Милановац, Централна Сърбия. Тук е имало още емигранти от България. В Горни Милановац намерили спасение много членове на ВМРО, които не се вписвали в новата концепция на Иван Михайлов за организацията.

След сериозна подготовка групата е прехвърлена във Виена чрез сигурен и добре работещ канал. Там са посрещнати от Тодор Паница и те стават неразделна част от неговото обкръжение до неговата смърт през 1925 година.

През 1927 г. Иван Коджабашев – Бензина от село Ново Ходжово е арестуван от михайловистите. Отведен е в Роженския манастир, където е бит и измъчван. В манастирската градина е убит и заровен, там е неговия гроб.

Глава 8

ВИЕНА

Тома Радовски наема квартира на улица „Kaiserstrasse“ във Виена в непосредствена близост до ресторанта на ъгъла с улица „Seidengasse“. Който се оформил като сборен пункт на българските емигранти – серчани.

На сбирките най-редовно е четен и обсъждан вестника „Македонско съзнание“, издаван във Виена с помощта на Тодор Паница. В ресторанта идват и будни български студенти с леви убеждения и симпатизиращи на ВМРО.

Тома е посещавал заедно с останалите от групата един седмично Димитър Влахов в неговата квартира на улица „Antonigasse“ № 32. Най-многобройните сбирки са ставали в просторната квартира на Тодор Паница на улица „Seidengasse“, тъй като той се изживявал като „строгия ревнител на македонската революционна самостоятелност“.

На 8 май 1925 г. във виенския Бургтеатър се представя пиесата на Хенрих Ибсен „Пер Гинт“, по време на петото действие Менча Кърничева с няколко револверни изстрели убива Тодор Паница и ранява неговия бодигард Яне Богатинов. Менча е бъдещата съпруга на Иван Михайлов – водача на ВМРО. Той показва на всички членове на организацията, че трябва да се съобразят с неговите виждания за по-нататъшната борба. Убийството на Паница е неговата зестра като бъдещ жених. Раненият Яне Богатинов след излизането от виенската болница се установява в Цариград. Хаджиеви също заминават за Турция през Италия. Тома Радовски и Георги Хазнатарски се прибират с параход по Дунав в България. Хазнатарски донася в Чучулигово първото дръвче липа от Виена. Сега цялото село и съседните села имат големи липи.

Премахнат е един от най-смелите и решителни дейци на лявото крило в организацията. Тодор Паница е изтъкнат последовател на Яне Сандански. Убил по негова заръка в София през 1907 г. неговите големи врагове Борис Сарафов и Иван Гарванов.

Иван Михайлов се налага като безспорен лидер с организаторски и конспиративен талант по време на горноджумайската разправа

с инакомислещите. Михайлов овладява възловите командни позиции във ВМРО и разчиства успешно всички пречки пред себе си. Въвежда изпълнението на смъртни присъди по „късата процедура“.

Политико-идеологическото противопоставяне и разграничаване забулва историческата истина и не дава възможност за обективно тълкуване и оценяване на събития и личности в македонското освободително движение. Благодарение на любезното съдействие на Цочо Билярски, който е най-големия познавач на Македонския въпрос и Христо Георгиев от град Сандански получих много ценни снимки и писмо от 1969 г. Писмото повдига завесата на убийството на Тодор Паница във Виена през 1925 г. Освен него се споменат Борис Бумбаров, Яне Богатинов, Менча Кърничева, Тома Радовски и Гогата Хазнатарски. Писмото потвърждава информацията за още стрелци по Паница от други ложи на театъра. Дълго време Държавна сигурност са работили по информацията, че Тома Радовски и Георги Хазнатарски също са участвали в стрелбата в подкрепа на Менча Кърничева. За австрийската полиция е било малко вероятно едно слабо и болнаво девойче да извърши убийство от такъв мащаб. В спомените на потомците на Радовски и Хазнатарски няма данни за тяхно съучастие. Менча Кърничева в мемоарите си също не ги посочва за свои помощници в извършването на това престъпление, което има европейски отзвук. Държавна сигурност също не може да докаже тази своя версия за случилото се във Виена. Серчани поставят началото през 1907 г. на страшното братоубийствено начало, след няколко опита да бъде убит Яне Сандански от противопоставящото се друго крило в организацията. Братоубийствата имат отрицателно значение за дейността на ВМРО в трите дяла на Македония. Тома Радовски е купил от Виена стenen английски часовник с камбанен механизъм, който бие по един път на всеки половин час и бие толкова пъти, колкото е точния час. Звукът на камбаната е мек и приятен, но се чува от далеч. Дървото от което е направен часовника е абанос, на чукане кънти като първокласна цигулка. Часовникът работи и до ден днешен, без да се налага да бъде ремонтиран.